

FORMIRANJE I PRVE AKCIJE BRIGADE

1. VOJNOPOLITICKA SITUACIJA U SREMU NEPOSREDNO
PRED FORMIRANJE BRIGADE

Vrhovno vojno i političko rukovodstvo nove Jugoslavije, još u decembru 1943. godine — odmah posle Drugog zasedanja AVNOJ-a, razradilo je svoje strategijske planove za postepeno prenošenje težišta operacija NOVJ ka istočnim oblastima zemlje, u prvom redu u Srbiju koja je bila ne samo »... važan čvor u odnosu na Jugoslaviju« nego je imala izvanredno značajnu vojno-političku ulogu i za dalji razvoj situacije na Balkanu. Zato je Vrhovni komandant doneo odluku da se tokom zime 1943/1944. i u proleće 1944. godine razviju ofanzivna dejstva NOVJ u svim krajevima zemlje, a posebno da se učvršćuje njihova operativna osnovica u Crnoj Gori i istočnoj Bosni, te da se na nju postepeno prebacuju snage iz zapadnih krajeva, kako bi se u vreme otvaranja drugog fronta u Evropi jakim snagama NOVJ iz više pravaca izvršio prodor u Srbiju.¹

Ali je Srbija u to vreme, isto tako, za Nemce i za jugoslovensku buržoaziju bila u centru pažnje i okosnica svih njihovih planova. Težeći da osiguraju svoje interese u Srbiji nemačka vlada i vrhovna komanda su krajem 1943. i u prvoj polovini 1944. godine preduzeli umesto vojnih,

¹ Četrnaest vekova borbi za slobodu, Vojni muzej Beograd, 1968. godine, str. 94; Jozef Selmajer, načelnik operativnog odeljenja Nemačkog komandanta Jugoistoka, Arhiv Vojnoistorijskog instituta JNA Beograd, (ubuduće VII), kut. 70-A, br. reg. 1/2-a.

organizacionih i drugih mera da bi je održali u svojim rukama jer je Srbija, po njihovoj oceni »... imala odlučujuću važnost za celokupnu odbranu jugoistočnog prostora«. ² Naročito je nemačka vrhovna komanda bila zabrinuta situacijom u centralnom i zapadnom delu Jugoslavije, gde su operisale jake grupacije NOVJ koje su svakog momenta mogle da prodru u Srbiju. Zbog toga je odlučila da se u toku zime prvo razbiju ili unište snage NOVJ u istočnoj Bosni i Crnoj Gori, koje su se nalazile na granici Srbije, a istovremeno da se izvede ciklus operacija u drugim krajevima sa ciljem da se NOVJ što više oslabi, a njene snage odbace od obale i komunikacija koje povezuju dolinu reke Save sa Jadranskim morem. ³

Zimske operacije na jugoslovenskom ratištu, poverene štabu nemačke 2. oklopne armije, počele su decembra 1943. i trajale do februara 1944. godine. U njima je bilo angažovano 13 nemačkih i jedna bugarska divizija, nekoliko samostalnih brigada i više kvislinskih i četničkih jedinica. Glavni naponi neprijatelja bili su usredsređeni prema 2. i 3. korpusu NOVJ u istočnoj Bosni i Crnoj Gori i protiv 4. i 8. korpusa u Hrvatskoj. ⁴

Šesnaesta vojvođanska divizija u istočnoj Bosni, zahvaćena zimskim operacijama, bila je podeljena u dve operativne grupe, pa je prva operativna grupa (1. 3. i 5. brigada) krenula preko pl. Trebavca ka Bosanskom Samcu, a druga operativna grupa (2. i 4. brigada) uputila se prema Birču i Sekovićima. Pri tom su obe operativne grupe vodile žestoke borbe sa delovima 187. divizije, nemačkim 901. motorizovanim pukom, delovima domobranske 3. lovačke brigade, muslimanskom milicijom »zelenim kadrom« i četnicima na sektoru Majevice, Birča, Trebavca i Posavine. ⁵

Za vreme zimskih operacija u Jugoslaviji i neposredno posle velike protivofanzive 1. kozačke konjičke i 173. nemačke rezervne divizije, te ustaško-domobranskih i policij-

² Isto; izjava Vajksa, Lera i Felbera, u Arhivu VII, kut 70/V, broj reg. 1/2-a.

³ Isto.

⁴ Isto.

⁵ Arhiv VII, kut. 950, broj reg. 12/2, 13/2, 27/1; kut. 951, br. reg. 1/3.

skih jedinica generala Konstantina Kamerhofera u Sremu su snage narodnooslobodilačkog pokreta i NOV i PO i dalje jačale. Na oslobođenoj teritoriji, koja je pri kraju 1943. godine — sem gradova i 20 sela u kojima su bile neprijateljske posade — obuhvatala sav ostali deo Srema, postojala je snažna vojna i politička organizacija. Uz Pokrajinski komitet KPJ i SKOJ-a u Sremu se nalaze dva okružna komiteta KPJ i SKOJ-a, nekoliko sreskih i gradskih komiteta KPJ i SKOJ-a, više partijskih ćelija i skojevskih aktiva sa oko 1.400 komunista, preko 300 kandidata i oko 3.000 članova SKOJ-a. Pored Pokrajinskog NO odbora tu deluju i 2 okružna, 10 sreskih, preko 120 mesnih, 5 gradskih i više rejonskih narodnooslobodilačkih odbora. U njima rade 1.863 odbornika, a od toga 300 žena. Skoro u svim mestima postojali su odbori AFŽ i USAOJ. Na slobodnoj teritoriji funkcionišu tri komande područja, deset komandi mesta sa partizanskim stražama i oko 40 partizanskih radionica. Sa povremenim prekidima radi i preko 30 osnovnih škola, više analfabetskih tečajeva i tečajeva za pionire koji su imali detaljno razrađene programe. U tehnikama partijskih i oslobodilačkih organizacija i vojnih jedinica štampaju se brojni listovi: »Naša borba«, »Slobodna Vojvodina«, »Istina«, »Glas omladine«, »Vojvođanka u borbi«, »Bilten Glavnog odbora Vojvodine«, »Bilten Glavnog štaba Vojvodine« i mnogi drugi listovi. Ljudska i materijalna popuna i snabdevanje jedinica NOV i PO, zasnovani na dobrovoljnom odlasku u partizane i davanjima naroda, bili su snažni i masovni. Prema podacima Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu u Sremu je samo u toku 1943. godine stupilo u NOVJ oko 7.000 novih boraca, dok su za potrebe narodnooslobodilačkog pokreta prikupljene na hiljade i stotine hiljada kilograma namirnica i opreme. Sve je to omogućilo ne samo popunu 1. i 2. vojvođanske brigade, već i formiranje 3, 4. i 5. vojvođanske brigade i 16. vojvođanske udarne divizije.⁶

Na području Srema, u vreme zimskih operacija, dejstvuju 1. i 2. sremski NOP odred, Diverzantski bataljon

⁶ Žarko Atanacković, *Vojvodina u borbi 1941—1945*, Novi Sad 1959. godine, str. 172—183; Žarko Atanacković, *Srem u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji*, Beograd 1968. godine, str. 402—448; *Zbornik*, t. 1, knj. 8, str. 46.

Glavnog štaba Vojvodine, mesne desetine, rezervne čete i bataljoni, brojne udarne i diverzantske grupe. Težište borbene aktivnosti odreda bilo je usmereno na rušenje drumskih i železničkih komunikacija koje su doline reke Dunava i Save povezivale sa Jadranskim morem i sa područjima zahvaćenim zimskim operacijama i u napadima na neprijateljske posade, naročito u jugozapadnom Sremu (Bosutske šume), koje su mogle poslužiti kao pozadina i oslonac neprijatelju za prihvata i manevar njegovih jedinica angažovanih u borbama u istočnoj Bosni protiv 3. korpusa i 16. vojvođanske divizije.

Za ostvarenje tih zadataka, na zahtev Glavnog štaba Vojvodine, prebačena je iz istočne Bosne i 4. vojvođanska brigada, a pre toga je, na osnovu prethodne odluke Glavnog štaba Vojvodine, obrazovana u Sremu i 6. vojvođanska udarna brigada.⁷

2. PRIKUPLJANJE JEDINICA I SVEČANA SMOTRA

Pripreme za formiranje 6. vojvođanske brigade počele su znatno ranije, pri kraju 1943. godine, kada je 2. bataljonu 1. sremskog NOP odreda dat zadatak da izvrši popunu svojih četa novim borcima i ojača borbenu aktivnost u jugoistočnom »Donjem Sremu«. Tako je 29. novembra 1943, na drumu Ašanja — Obrež, sačekao iz zasede jednu nemačku kolonu jačine 37 ljudi i u kratkom i iznenadnom okršaju ubio 21, a ranio 2 vojnika. Zaplenjena su 2 puškomitraljeza i 20 pušaka.⁸ Već 18. decembra 1943, boraveći u rejonu Ašanje, 2. bataljon je na inicijativu svog komandanta Vukašina Bivolarevića Volfa otvorio vatru iz svog oružja na avion tipa »sim-110«, koji je za sobom vukao jedrilicu. Izrešetani pogocima avion i jedrilica su se spustili između Boljevaca i Jakova, gde je ubrzo stigao i 2. bataljon. Zaplenjena su 3 avionska mitraljeza, 2 pištolja, oko 2.300 metaka, 1 radio-stanica, 100 litara benzina, nešto sanitetskog materijala i dr.⁹ Samo dva dana kasnije,

⁷ Isto.

⁸ Zbornik, t. 1, knj. 6. str. 463, 538; t. 1, knj. 17, str. 535; Arhiv VII, kut. 1992, br. reg. 1/4.

⁹ Zbornik, t. 1, knj. 6. str. 538; t. 1, knj. 17, str. 546; Arhiv VII, kut. 1992, br. reg. 1/4.

20. decembra, 2. bataljon je na putu Ašanja — Obrež sačekao u zasedi jednu nemačko-ustašku žandarmerijsku kolonu jačine oko 60 ljudi, koja je išla u pljačku u Kupinovo. Na ivici šume kod »Spomenika« zaseda je otvorila kratku i iznenadnu vatru po neprijatelju, kome ubrzo stiže u pomoć 150 Nemaca od Zemuna. Bataljon je u novom naletu ubio i nešto ovih vojnika, ali se deo onih koji su bežali pred snažnim jurišom boraca 2. bataljona podavio u Obedskoj bari. Prema našim podacima poginulo je iz obe neprijateljske grupe više od 60 vojnika, a zaplenjeni su 1 kamion, 1 puškomitraljez, puške i druga oprema. Gubici bataljona iznosili su 2 mrtva i 3 ranjena.¹⁰

Kada je stigla naredba Glavnog štaba Vojvodine o pokretu za Frušku goru, a zatim u Bosutske šume, 2. bataljon se nalazio na odmoru u selu Kupinovu. Vest o odlasku u sastav nove brigade, koja će uskoro biti formirana, brzo je prostrujala među borcima. Smešteni u toplim sobama oni su ponekad bučno i sa neskrivenom radošću govorili o tom događaju. Sutradan, neposredno pred marš za Frušku goru, izvršena je i smotra bataljona. Postrojenim borcima i masi okupljenih meštana govorio je komandant Glavnog štaba Vojvodine Aćim Grulović. Istakao je značajne uspehe bataljona u dotadašnjim akcijama, ali je ukazao i na teške i još složenije zadatke koje ga očekuju u brigadi.¹¹

Marš iz Kupinova, po januarskom oštrom severcu i smrznutoj sremskoj ravnici, izvršen je preko Donjeg Tovarnika — Prhova — Pećinaca do Bešenovačkog Prnjavora u Fruškoj gori, gde su borci predanili i dobili obroke hrane.

Narednog dana, odmah posle doručka, nastavljen je pokret vencem Fruške gore prema »Rohalj-bazama« iznad Starog Divoša — starom i svakom sremskom borcu dobro poznatom partizanskom logoru. 2. bataljonu se pridružila i jedna četa 3. bataljona 1. sremskog odreda, koja je, takođe, činila jezgro buduće brigade. Od Rohalj-baza kolona je skrenula na jug i pošto je prešla železničku prugu Beograd — Zagreb kod sela Kuzmina uputila se za Višnjicevo (Grk) i Sremsku Raču, gde se u rejonu Jabučja već

¹⁰ Isto; Arhiv VII, kut. 1992, br. reg. 1/4; kut. 55, br. reg. 14/1.

¹¹ Isto.

nalazio 2. sremski odred. Ovaj odred je, takođe, u pripremnom periodu za slanje bataljona u brigadu postigao značajne borbene uspehe. Tako je jedan vod odreda upao 23. novembra 1943. u selo Pcdgrađe i napao ustaški tabor. Ubijen je tabornik, a zarobljen 1 ustaša. Tri dana kasnije, 26. novembra, borci 2. odreda su u selu Nijemci spalili opštinsku arhivu i demolirali zgradu žandarmerijske postaje. Zaplenjena je izvesna količina opreme. Odred je 10. decembra upao u selo Komletince, spalio arhivu i prote-
rao opštinskog beležnika. Zaplenio je 1 radio-stanicu, 1 pušku i 40.000 kuna. Petnaestog decembra napao je žandarmerijsku posadu Gornjeg Tovarnika. Zaplenjene su 2 puške, nešto municije i opreme, 50 pari cipela, 2 pisaće mašine i oko 180.000 kuna. Uhvaćen je zloglasni žandarmerijski vodnik Novosel Toma, koji je među stanovnicima ovog kraja počinio velika nedela.¹²

Izmešani borci 1. i 2. sremskog odreda prepričavali su mnoge detalje iz raznih akcija, kao i one doživljene u svom selu i kod kuće pre dolaska u partizane. Saljivdžije su se, pak, međusobno peckale i takmičile u prepričavanju svakojakih dosetki i šala. Meštani sela Sremska Rača, a naročito omladina i pioniri, zajedno sa svojim borcima, očekivali su veliki praznik. Partizanske pesme orile su se do duboko u noć.

Sedamnaesti januar bio je sunčan i prohladan. Tačno u 10 časova izvršena je smotra, a postrojenim borcima na Jabučju, južno od Sremske Rače, pročitana je naredba Glavnog štaba Vojvodine o formiranju 6. vojvođanske brigade:¹³

»... Formira se VI vojvođanska brigada Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Vojvodine. U sastav VI brigade ulaze: II bataljon I sremskog odreda, jedna četa III bataljona I sremskog odreda i jedan bataljon II sremskog odreda.

Za rukovodstvo VI vojvođanske brigade postavljaju se ovi drugovi:

Za komandanta drug Žarko Samardžić »Baća«, bivši komandant 1. sremskog odreda.

¹² Zbornik, t. 1, knj. 17, str. 537, 538, 549, 550; Arhiv VII, kut. 1992, br. reg. 1/5, 1/3.

¹³ Zbornik, t. 1, knj. 8. str. 17.

za političkog komesara brigade drug Voja Živanović, »Džokej« dosadašnji politički komesar II sremskog odreda,
za zamenika političkog komesara drug Radivoje Golubović,
dosadašnji zamenik političkog komesara II bataljona I sremskog odreda.

Ova naredba ima se izvršiti odmah.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!...«

Posle čitanja naredbe postrojenoj brigadi govorili su Savo Orović, načelnik i Stevan Jovičić, politički komesar Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine. Čestitajući borcima i rukovodiocima na ranije postignutim uspesima u borbi sa neprijateljem ukazali su na to da su formiranjem brigade stvoreni uslovi za još uspešniju borbu u kojoj treba iskoristiti sve do sada stečeno iskustvo i znanje. Postavili su kao glavni zadatak brigade da razbije neprijateljske planove o držanju jakih garnizona u Bosutskim šumama i u mestima u podnožju Fruške gore, kako bi ih koristio kao odskočnu dasku za ofanzivne poduhvate protiv naših jedinica. Brigada mora učiniti sve da protera neprijatelja iz ovih uporišta da bi ta mesta poslužila našim jedinicama za snabdevanje i kao baza za dalje širenje oslobođene teritorije.

Na dan formiranja brigada je imala dva bataljona, prateći vod, dva diverzantska odeljenja, intendanturu i sanitet. Brojno stanje je iznosilo 403 borca i rukovodioca, naoružanih sa 340 pušaka, 6 automata, 20 pištolja, 12 puškomitraljeza, 1 mitraljez, 150 bombi, oko 8.000 metaka. Štab brigade su sačinjavali: komandant Žarko Samardžić, politkomesar Vojislav Živanović, zamenik komandanta Milan Ješić (nešto kasnije došao) i zamenik politkomesara Radivoje Golubović. Štabove bataljona sačinjavali su: 1. bataljon — komandant Vukašin Bivolarević, politkomesar Vasa Vesković, zamenik politkomesara Nemanja Stanisavljević; 2. bataljon — komandant Nikola Stojanović, politkomesar Boško Jovanović, zamenik komandanta Stojan Ličina i zamenik političkog komesara Vladimir Branković. Za intendantsku brigadu postavljen je Ranko Stanisavljević, obaveštajni oficir je bio Lazar Savatić i referent saniteta Mila Vranješević.¹⁴

¹⁴ Arhiv VII, kut. 211, br. reg. 1/7, 20/1; kut. 1240, br. reg. 17/4; kut. 1992, br. reg. 1/5.

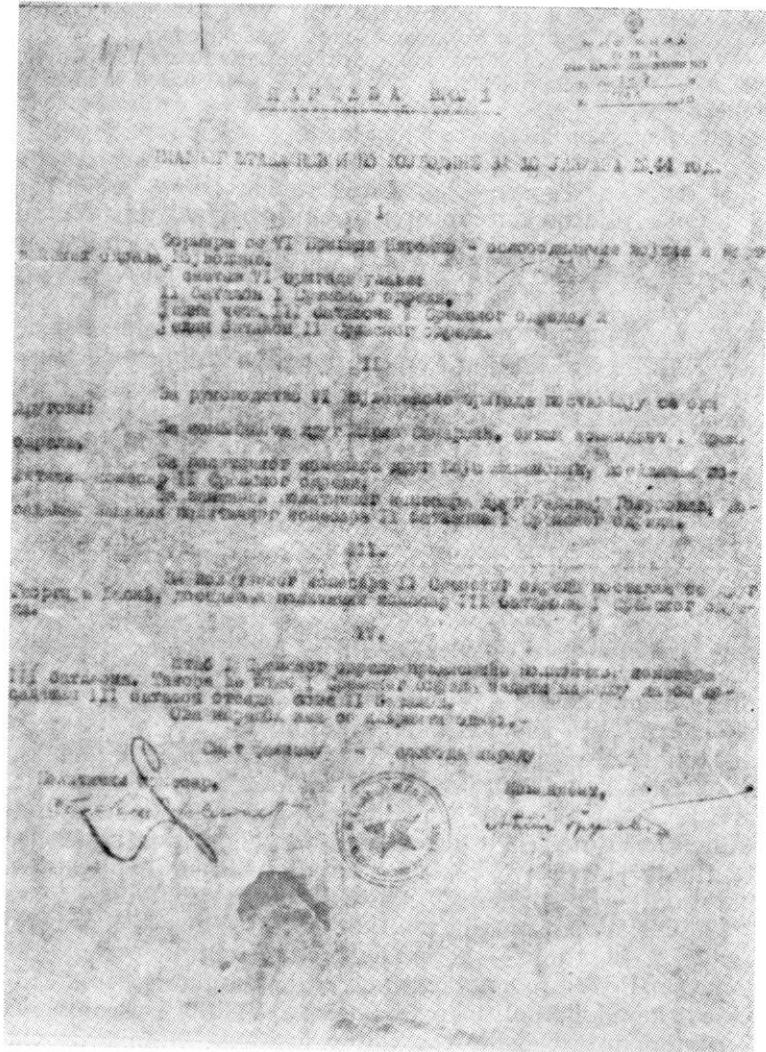

Foto-kopija Naredbe br. 1. Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, od 10. januara 1944. godine, o formiranju 6 vojvodanske brigade

Štab 6. vojvodanske brigade (foto-montaža), s desna u levo: Voja Živanović Džokej, politički komesar brigade; kurir štaba brigade; Radivoje Golubović Tehničar, zamenik političkog komesara brigade i Žarko Samardžić Bača, komandant brigade

3. PARTIJSKA I SKOJEVSKA ORGANIZACIJA I MORALNO-POLITICKO STANJE

Iz Sremske Rače brigada je krenula za Crkvište (istočno od sela Jamene). Tu je tek počeo onaj pravi život i rad štabova i komandi, partijske i skojevske organizacije na zadacima koje je trebalo još obaviti kako u sređivanju jedinica, partijske i skojevske organizacije, tako i u vojničkoj i političkoj pripremi ljudstva za predstojeće zadatke. Održavaju se brojni sastanci štabova brigade i bataljona, komandi četa i vodova; ljudstvo se upoznaje sa dužnostima; raspodeljuje se oružje, oprema, municija i bombe; obučavaju se starešine i borci u napadu, odbrani, susretnoj borbi, maršu itd; pokreće se raznovrstan politički i kulturno-prosvetni rad i život.

Utvrđivanjem broja članova KPJ i SKOJ-a, koji su došli u brigadu, pristupilo se stvaranju i izgradnji partijske i skojevske organizacije. Celokupna partijska organizacija brigade brojala je 75—80 članova KPJ, dok je u SKOJ-u bilo 80—90 omladinaca.¹⁵ Komunisti u jednoj četi, a bilo je 7—9 partijaca, sačinjavali su četnu ćeliju. Te ćelije su preko svojih delegata birale bataljonski biro, koji je rukovodio partijskom organizacijom u bataljonu. Po štabovima bataljona i štabu brigade obrazovane su prištapske ćelije.

Ukupno je bilo 9 ćelija u brigadi: po četiri u svakom bataljonu i ćelija štaba brigade. Sekretari četnih ćelija bili su zamenici političkih komesara četa, a sekretari prištapskih ćelija bili su obično najizrazitiji komunisti štaba bataljona i brigade. Bataljonski biro su sačinjavali svi sekretari ćelija i politički komesar bataljona. Sekretar bataljonskog biroa bio je ujedno zamenik političkog komesara bataljona. Partijski rukovodilac, koji je rukovodio celokupnom partijskom organizacijom u brigadi, bio je zamenik političkog komesara brigade.

Na partijskim sastancima svih ćelija, koji su održani po dolasku na Crkvište, diskutovalo se najviše o rukovodećoj ulozi partije i o odgovornosti svake ćelije i svakog njenog člana za sve ono što se radi u brigadi. Taj rad se odvijao po sektorima: vojni, politički, partijski, omladinski, obaveštajni, sanitetski itd. Komunisti zaduženi u ćeliji za vojni sektor imali su zadatak da se brinu za borbenu i organizacionu izgradnju brigade, razvijanje borbene duha i političke svesti, jačanje mržnje prema neprijatelju i ljubavi prema svojoj domovini. Svaki komunist starije dobi je morao dobro poznavati svoje potčinjene, imati poverenja u njih, podsticati njihovu inicijativu i razvijati svaku pozitivnu aktivnost. Komunisti koji su bili odgovorni za politički sektor brinuli su se za političku izgradnju boračkog i starešinskog sastava, za podizanje političke svesti o pravednosti NOB-a, koju vode naši narodi, razvijanje moralnog lika borca, isticanje primera hrabrosti, drugarstva i samopregora, razvijanje kulturno-prosvetnog rada i života u brigadi i u mestima kuda je brigada pro-

¹⁵ Izjava Vladimira Brankovića, pukovnika JNA; Zbornik, t. 1, knj. 6, str. 428, 423, 434, 502, 510.

lazila ili se borila. Partijski sektor obezbeđivao je sprovođenje kadrovske politike KPJ u jedinicama NOV i POJ, 0 prijemu u KPJ i kandidovanju, brinuo se o skojevskoj organizaciji, pratio njen rad i davao zadatke, pripremajući od najboljih skojevaca buduće članove KPJ. Komunisti koji su radili po omladinskom sektoru bavili su se pitanjima omladine koja još nije bila u SKOJ-u, a koja je svojim radom i hrabrošću u borbi zasluživala da to postane. Obaveštajni sektor brinuo se o obaveštajnoj situaciji na terenu i u brigadi; sanitetski za zdravstveno stanje i snabdevanje sanitetskim materijalom, a intendantski za ishranu i snabdevanje odećom, obučom i drugim potrebama.

Celokupna partijska organizacija, a posebno sekretari ćelija, odmah su pristupili stvaranju i organizacije SKOJ-a po četama, bataljonima i u prištapskim jedinicama. Stvoreni aktivni po četama, u kojima se nalazilo po 10 do 12 skojevaca, odmah su izabrali svoje sekretare SKOJ-a. To su bili najizrazitiji skojevci, koji su već bili članovi Partije i dobili zadatke da rade kao komunisti u skojevskoj organizaciji. U isto vreme izabrani su i bataljonski i brigadni sekretari SKOJ-a.

Sastanci partijske i skojevske organizacije održavali su se jedanput nedeljno, a po potrebi i češće. Po nameni ti sastanci su bili teoretski i praktični. Na praktičnim sastancima raspravljalo se o problemima vojničke organizacije, borbene gotovosti jedinice, o uspesima i slabostima u brigadi. Na teoretskim sastancima su se prorađivale teme iz Istorije SKPb, o nacionalnom pitanju, o seljačkom pitanju, o državi, o istoriji KPJ i SKOJ-a. Među članovima KPJ bilo je dosta starih boraca i sa većim partijskim stažom. U stvari, bih su to borci iz vojvođanskih brigada u Bosni koji su posle ranjavanja upućeni na lečenje u Srem, pa su kad su ozdravili raspoređeni u 1. i 2. sremski odred i sada se našli u 6. brigadi. Njihovo prisustvo i njihova aktivnost su se osećali u svakoj jedinici brigade. Iskustvo prekaljenih boraca dobro je poslužilo da partijska organizacija izvrši sve postavljene zadatke pred brigadu.

Za dnevne redove na partijskim sastancima postavljana su sledeća pitanja: budnost i konspiracija, analiza akcije i držanje nekog druga u akciji, pitanje kritike i

samokritike, pitanje moralnog lika člana KPJ i borca, odnos prema narodnim vlastima, briga o ranjenicima, međusobni odnosi drugova i drugarica i mnoštvo drugih pitanja koja su proizilazila iz života i rada jedinice. Na skojevskim sastancima dnevni redovi obično su bili: pitanje hrabrosti mladog komunista, discipline, držanje bombaša, izvlačenje ranjenika, pomoć drugu u borbi, zalaganje u kulturno-prosvetnom radu, i si.

U zauzetim uporištima i u oslobođenim selima članovi KPJ i SKOJ-a imali su zadatak da politički rade sa narodom, naročito ukoliko se prvi put dolazi u neko mesto. Svaki član KPJ dobijao je zadatak da na sebe uzme ulogu tumača linije NOB-a, da objašnjava ciljeve i zadatak naše jedinice.

4. PRVE BORBE I AKCIJE

Analizirajući mogućnosti brigade za jednu od njenih prvih akcija na području jugozapadnog Srema (Bosutskih šuma) štab brigade je detaljno izučavao postojeće podatke o neprijatelju i prikupljao nove, naročito o onim njegovim jedinicama koje su se nalazile u zapadnom Sremu. Znalo se u to vreme da su delovi nemačke 173. rezervne divizije 1 njen štab bili u Rumi. U Rumi je bio štab 606. puka i njegove jedinice za osiguranje železničkih komunikacija. Bataljoni tog puka (808, 811. i 812, a zatim i 356. landesšicen bataljon) držali su pojedine sektore na pruži Beograd — Zagreb i Beograd — Novi Sad. Delovi 13. SS »Handžar-divizije« ostali su posle ofanzive te divizije na područje Bosutskih šuma, marta 1944. godine, u Gunji, Vrbniji, Drenovcima, Strošincima i Novim Jankovcima. Delovi 20. protivavionske divizije bili su raspoređeni u Zemun, Novim Banovcima, Novoj Pazovi i Petrovaradinu; delovi 262. nemačke divizije nalazili su se u Otoku; 1. nemački policijski puk »Hrvatske« (Polizei freiwilliger regimente Croation) na liniji Sremska Mitrovica — Ruma; 2. nemački policijski puk »Hrvatske« na liniji Ruma — Sremski Karlovci; 3. nemački policijski puk »Hrvatske« na liniji Sid — Ruma, Indija — Zemun; 1. nemački samostalni policijski bataljon u Krušedolu; 10, 11, 12. i 13. železnički stražarni bataljon na linijama Vinkovci — Ze-

mun i Zemun — Novi Sad; 7. domobranska posadna brigada bila je u Vinkovcima, Rumi i Sremskoj Mitrovici, Petrovaradinu i Zemunu; Vazduhoplovni domobranski školski puk u Petrovaradinu i Irigu; 1. domobranski regrutni puk u Zemunu, Sremskoj Mitrovici i Vinkovcima; 2. domobranski dopunski puk u Zemunu, Petrovaradinu i Sremskoj Mitrovici; delovi domobranske 3. lovačke brigade u Vinkovcima i Sidu; 6. ustaški bataljon u Iloku, Neštinu i Šarengradu. Oktobra 1943. premešteno je iz Vukovara u Rumu i Zandarmerijsko načelstvo, koje je pod svojom kontrolom imalo 10 srezova u Sremu. Načelstvo je raspolagalo jednom četom policije — žandarmerije, a srezovi snagama do voda žandarmerije — policije. Ukupna jačina žandarma i policajaca u tom Žandarmerijskom načelstvu Ruma, ne uzimajući u obzir ljudstvo policijskih bataljona i pukova, bila je oko 1.500 ljudi.¹⁶

Samo postojanje ovako brojnih neprijateljskih jedinica postavljalo je pred rukovodstvo novoformirane brigade najsloženije zadatke, tim pre što je Glavni štab NOV i PO Vojvodine insistirao da se odmah likvidiraju neka uporišta u Bosutskim šumama i da se onesposobi železnička komunikacija Vinkovci — Brčko, koju je neprijatelj koristio za manevar i snabdevanje svojih snaga koje su bile u ofanzivi protiv 3. korpusa i 16. vojvodanske divizije u istočnoj Bosni.

Napad na posade u Vrbanji i Soljanima

Već četvrti dan posle formiranja brigade i užurbane procene situacije, štab brigade je izabrao objekte i doneo odluku da se napadnu neprijateljske posade u Vrbanji i Soljanima i pokida železnička komunikacija između Vinkovaca i Brčkog. Brigada kreće iz rejonu Sremske Rače zajedno sa 2. sremskim odredom u pravcu Vrbanje, odatle izviđa neprijatelja i sprovodi poslednje pripreme za akcije.

Vrbanja i Soljani čine u topografskom pogledu jednu celinu ravničastog, pošumljenog i močvarnog zemljišta,

¹⁶ Žarko Atanacković, Srem u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji, Beograd 1968. godine, str. 274—275, 475.

ispresicanog železničkom i drumskom komunikacijom Vinkovci — Brčko, što je pružalo braniocu mogućnost da brzo interveniše. Oba mesta, a i ona u njihovoj okolini, omogućavala su neprijatelju solidnu organizaciju odbrane. Sve zgrade u Vrbanji u kojima se nalazila posada bile su uređene za upornu i kružnu odbranu (železnička stanica, žandarmerijska stanica, »Doktorat« i toranj od crkve). Spoljnu ivicu odbrane činile su straže i patrole koje su kontrolisale prilaze selu i sve ulice. Vreme uoči i za vreme akcije bilo je hladno i snežno. Seoski putevi bih su neupotreblijivi za bilo kakvu tehniku, što je upućivalo neprijateljske intervencije oklopnim i motorizovanim jedinicama iz susjednih garnizona isključivo na puteve sa čvrstom podlogom. U Vrbanji su se prema nepotpunim podacima nalazile sledeće neprijateljske snage: štab i 3 četa 2. bataljona Domobranske sremske brigade; dve čete domaćih folksdojčera — policajaca; jedan žandarmerijski vod i nešto domaće milicije — sve u jačini oko 500—600 vojnika. U Soljanima je bilo oko 50—60 pripadnika ustaškog pripremnog bataljona i nešto domaćih milicionara — sve u jačini oko 100—150 ljudi.

Pri proceni svojih snaga štab brigade je računao na sopstvene snage i jednu četvu 2. sremskog odreda koja mu je pridata za obezbeđenje napada, pa je na osnovu procene situacije postavio svojim jedinicama sledeći zadatak: 1. bataljon je imao zadatak, u toku noći 21/22. januara, da razruši železničku prugu Vinkovci — Brčko između železničke stanice Drenovci i Vrbanja, a 2. bataljon između železničke stanice Vrbanja i Spačva. Sutradan 22. januara, tačno u podne, oba bataljona napadaju posade Vrbanje i Soljana i to: 1. četa 1. bataljona napada Vrbanju sa zapada, nastupajući ka centru sela i crkvi, sa zadatkom da likvidira neprijateljske snage u »Doktoratu«; 2. četa 1. bataljona poseda položaj na južnoj ivici sela i vatrom pomaže napredovanje 1. čete; 3. četa 1. bataljona, ojačana protivtenkovskom puškom, postavljena je u zasedu kod Bistre Bare, na drumu Vrbanja — Drenovci da bi sprečila dolazak neprijateljskih pojačanja iz Drenovaca i Brčkog; 1. četa 2. bataljona napada Vrbanju sa severoistoka od pravca Brišća i sadejstvuje 1. četi 1. bataljona u zauzimanju »Doktorata«; četa 2. sremskog odreda postavljena je

u zasedu na kanalu Božito na drumu Drenovci — Soljani, dok je njen drugi vod sa protivtenkovskom puškom bio u zasedi na koti 81 na drumu Vrbanja — Otok. Dve čete 2. bataljona (1. i 2. četa) imale su zadatak da napadnu neprijateljsku posadu u selu Soljani. Zapovest za početak napada saopštena je štabovima bataljona pred početak diverzantske akcije na železničku prugu Vinkovci — Brčko, a dopuna zapovesti pred sam početak napada na Vrbanju i Soljane.

Bataljoni su prema dobijenom rasporedu krenuli na zadatak. Prilikom kretanja nije pronađen najkraći put do pruge, pa se zbog toga kasnilo sa početkom akcije. Po dolasku na lice mesta zbog oskudnog priručnog alata i neuvežbanosti ljudstva u rušenju pruge rad se veoma sporo odvijao. Porušeno je svega 24 metra koloseka, pa je štab brigade naredio povlačenje jedinica u šumu istočno od sela Vrbanje u rejon Bratićev stan. One su se tu malo odmorile, dobile hranu i izvršile poslednje pripreme za predstojeće napade na Vrbanju i Soljane.

Sam početak napada na obe posade tekao je prema naređenju štaba brigade. Nastupanje jedinica po danu osmotrio je neprijateljski osmatrač sa crkvenog tornja, pa je odmah otvorena vatra iz teškog mitraljeza. Bataljoni su povećali rastojanje i ubrzali kretanje. Prva četa 1. bataljona brzo je prodrla u centar sela i snažnom vatrom prisilila neprijatelja da se povuče u zgrade »Doktorata«, škole, žandarmerijske stanice i okolne seoske kuće. Da bi se bombaši mogli privući bliže tim zgradama i ubaciti bombe izvršen je snažan vatreni nalet. U međurvemenu u selo je pred »Doktorat« izbijala i 3. četa 2. bataljona sa severoistočne strane, tako da su potpuno opkolili objekte u neprijateljskim otpornim tačkama. U dramatičnim trenucima borbe sa neprijateljem u »Doktoratu« i ostalim zgradama iznenada se izmenila situacija u korist neprijatelja. Njemu je iz Drenovaca pristiglo pojačanje od 2 tenka, 1 oklopna kola i 2 kamiona pešadije. Te snage su okružile naše čete i pokušale s leđa da ih razbiju i unište. Ohrabreni pristiglim pojačanjem neprijateljski vojnici iz utvrđenja izvršili su protivnapad na naše jedinice. Uvidevši tešku situaciju naših četa štab brigade naredio je štabu 2. bataljona da odmah jednom četom udari neprijatelja s

leđa i olakša položaj četama u napadu. Ovo naređenje nije izvršeno, jer se kod te čete nalazio obavешtajni oficir i komesar Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, koji to nisu dozvolili. Opkoljene čete su uporno pokušavale da probiju обруч, ali se situacija sve više pogoršavala. Pošto je pretila opasnost da čete pretrpe teške gubitke štab 1. bataljona, shvatajući ozbiljnost situacije, naredio je da čete prekinu borbu i da se odmah povuku, što je uz najveće požrtvovanje boraca i starešina i ostvareno, uz gubitke od 8 mrtvih, 9 ranjenih i 2 nestala druga.¹⁷ Među poginulim borcima bio je i komandir voda Branko Durđević Perica iz Kupinova, koji se posebno istakao svojom hrabrošću.

Prva i 2. četa 2. bataljona ušle su u selo Soljane bez borbe i utvrdile da se neprijateljska posada od 50 domobrana povukla iz Soljana za Vrbanju još u toku noći 21/22. Po zauzimanju Soljana izvršena je nabavka hrane za brigadu. Kao što nisu bili pouzdani podaci o neprijatelju pred početak napada, tako se iz raspoložive dokumentacije ne mogu sagledati ni gubici neprijatelja. Po nemačkim podacima u Vrbanji je ubijen 1, a ranjeno 2 vojnika. Po izjavama očevidaca — meštana neprijatelj je imao oko 30 mrtvih i priličan broj ranjenih.

Na analizi akcije štab brigade je zaključio da je osnovnu grešku napravio u tome što je doneo odluku da jednovremeno napada železničku komunikaciju Vinkovci — Brčko i posade u Vrbanji i Soljanima, čime je neprijatelj već alarmiran na mogućnost napada koji je očekivao u strogoj pripravnosti. Ocena je štaba brigade bila da je obezbeđenje od Drenovaca i Brčkog veoma malo, pa nije bilo u mogućnosti ni da zadrži jaku neprijateljsku intervenciju. Dalje, štab brigade nije proveravao situaciju u Vrbanji i Soljanima niti je ustanovio da je 50 domobrana napustilo Soljane i prešlo u Vrbanju. Kod štabova bataljona uočene su greške da su prilikom izvođenja napada pokazali malo inicijative za sadejstvo u borbi. Oskudne veze među jedinicama otežavale su rad komandi. Jedan član štaba 2. bataljona nije izvršio naređenje štaba bri-

Arhiv VII, kut. 212, br. reg. 46/2; kut. 55, br. reg. 9/1; kut. 60, br. reg. 34/2, 1/1, 2/1; kut. 40-f, br. reg. 46/7; kut. 113, br. reg. 8/26; Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 259, 355; t. 1, knj. 17, str. 560, 561.

gade: da pošalje jednu četvu u pomoć 3. četi istog bataljona u kritičnoj fazi napada. Kod komandi četa osnovne greške u ovim napadima bile su: nedovoljna preglednost rada jedinica u borbi, što je naročito bilo presudno u momentu nailaska neprijateljske motorizacije kada su kod pojedinih boraca primećeni znaci panike. Pored već uočenih grešaka u ovim prvim akcijama štab brigade je sagledao i neke svoje slabosti u planiranju i rukovođenju akcijom i na osnovu toga izvukao pouke i doneo zaključke za budući rad.

Moje je mišljenje da su u razradi plana za napad prethodile kratkotrajne pripreme još nedovoljno uigranog štaba brigade. Borci i starešine brigade došli su iz odreda gde su navikli na manje akcije koje su se brzo završavale. Ove akcije, kako su bile planirane, zahtevale su veći napor ljudstva i više jednovremenih borbenih radnji. Štab brigade je morao posebno da vodi računa o blizini jakih neprijateljskih uporišta (Brčko i Vinkovci), dobroj komunikativnosti terena i mogućnosti brze intervencije neprijatelja. Odluka štaba brigade da jednovremeno izvrši diverzantsku akciju na železničku komunikaciju Vinkovci — Brčko i napad na posade Vrbanje i Soljane zaista je bila nerealna. Štab brigade je propustio da uzme u obzir i to da će neprijatelj posle diverzantske akcije biti u strogoj pripravnosti narednih dana. Isto tako da su predviđena jača obezbeđenja od Drenovaca i Brčkog koja bi zadržala neprijateljska ojačanja, akcija bi sigurno uspela.

Sada je glavni borbeni zadatak brigade bio da onemoćući neprijatelju korišćenje železničke pruge Vinkovci — Brčko, ali je uporedo trebalo ubrzano raditi na tome da se usavrši sistem komandovanja i rukovođenja i bolje organizuju veze i sadejstvo između jedinica; da se osposobe borci i jedinice za borbu sa neprijateljskom motorizacijom i tenkovima; da se obuče grupe i jedinice za rušenje pruga priručnim alatom i krampovima; da se uspostavi bolja veza sa oslobodilačkim organizacijama na terenu, a ako je nema sa pojedinim meštanima iz mesta gde se planira akcija.

Pritisak na komunikaciju Vinkovci — Brčko

Glavni zadatak dobijen od Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine prilikom formiranja brigade, ponovljen i na analizi prvih akcija, počeo je uspješno da se realizuje već 24/25. januara 1944. godine. 1. bataljon 6. brigade izvršio je diverzantsku akciju na prugu Vinkovci — Brčko između železničkih stanica Vrbanja i Spačva. Pribavljenim priručnim alatom (ključevima, šipkama, ašovima i budacima) rušena je pruga metar po metar, pa je pokidano preko 200 metara pruge, a isečeno 130 telegrafsko-telefonskih stubova, izlupani su izolatori i skinute žice, dok je zapaljeno 19 vagona drveta i 3 vagoneta. Na mestu gde su goreli vagoneti izgoreli su i svi pragovi, a šine sasvim deformisane postale su neupotrebljive za saobraćaj.¹⁸ Naredne noći 25/26. januara 1. bataljon, snabdeven boljim alatom iz komande mesta Gunja, porušio je 500 metara pomenute pruge na dužini od 1 km. Jedan deo šina bio je potpuno uništen, a saobraćaj je obustavljen za nekoliko dana.¹⁹ Tada je štab brigade naredio 2. bataljonu da u noći 26/27. januara razruši prugu između železničkih stanica Vrbanja i Drenovci na delu Radiševo — Trizlovi. Štab bataljona je odmah proučio zadatak i izvršio detaljnu procenu situacije, te na osnovu toga izdao zapovest komandama četa za obezbeđenje radova i za rušenje pruge. Po dolasku na teren postavljeno je najpre obezbeđenje od železničkih stanica Vrbanje i Drenovaca. Pre nego što su jedinice počele sa rušenjem javljeno je od obezbeđenja, koje se razmestilo prema Drenovcima, da ide oklopni voz. U nedostatku minsko-eksplozivnog materijala naredeno je jedinicama da se za trenutak povuku na 50 metara od pruge i maskiraju dok ne prođe oklopni voz. Iako se voz oprezno kretao i osvetljavao okolinu nije primetio naše obezbeđenje, a ni čete 2. bataljona maskirane kraj pruge. Pošto je prošla opasnost štab bataljona je naredio četama da počnu sa rušenjem. Za kratko vreme porušeno je 24 metra pruge. Kako oklopni voz nije mogao otići dalje od Vrbanje prema Vinkovcima jer je pruga prethodne noći bila porušena, to je pokušao da se vrati u Brčko.

¹⁸ Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 48.

¹⁹ Arhiv VII, kut. 212, br. reg. 34—1/1.

Kada je naišao na porušeni deo pruge od 2. bataljona nije mogao produžiti celu noć, pa je manevrisao na tom delu pruge. Zbog toga 2. bataljon nije mogao nastaviti sa rušenjem, pa se pred zoru povukao u logor na Zderičev salaš²⁰

Tako je u toku čitave nedelje brigada neprekidno vršila pritisak na prugu Vinkovci — Brčko i ometala neprijatelju da je eksploatiše.

Pošto je Glavni štab Vojvodine planirao da se pred kraj januara iz istočne Bosne u Srem prebaci 4. vojvođanska brigada, to je štab 6. brigade odmah uspostavio vezu sa štabom 4. brigade i planirao prenošenje težišta svojih budućih napada sa železničke komunikacije Vinkovci — Brčko na jača neprijateljska uporišta, kao što su to bile posade u s. Nijemci i Morović. Već 28. januara 1944. godine 4. brigada je bila u Sremu. Tog dana štab 6. brigade naređuje pokret svojih jedinica iz rejonu Vrbanje u rejon sela Batrovci, gde počinju pripreme za napad na neprijateljsko uporište u selu Nijemci. U štab brigade dolazili su simpatizeri i aktivisti narodnooslobodilačkog pokreta, donosili hranu, obuću i odeću i izveštavali o stanju na terenu. Javljali su se i dolazili novi borci, pa je brigada rasla zajedno sa svojim borbenim saznanjima i iskustvima.

Napad na posade u s. Nijemci i Morović

Selo Nijemci nalazi se u ravnici na oko 7 km južno od železničke stanice Šidski Banovci. Njegovu posadu u ono vreme sačinjavali su: oko dve čete Nemaca i domobrana i oko 45 žandarma i milicionara, sve u jačini do 300 ljudi. U topografskom pogledu teren sela čini jednu celinu bez izrazitih razlika. Razradi plana za napad prethodile su opet kratkotrajne pripreme, jer su potrebe diktirale da se neprijatelj napadne jednovremeno na što široj teritoriji, da bi se sprečio okrutan teror koji je on primenjivao prema stanovništvu okolnih sela slobodne teritorije. Zadatak 4. i 6. brigade bio je da na sektoru jugozapadnog Srema spreče i onemoguće neprijatelja u takvim njegovim namerama i postupcima.

^M Arhiv VII, kut. 212, br. reg. 34—2/1.

Štab 4. brigade, kao operativni štab za rukovođenje jedinicama 4. i 6. brigade u ovoj akciji, posle kratke procene situacije postavio je ove zadatke: tri bataljona 4. vojvođanske brigade i dve čete 6. vojvođanske brigade napadaju posadu sela Nijemci. Napad izvršiti sa sve četiri strane sela. Početak napada iz pokreta predviđen je za 21.00 čas 28/29. januara.

Po ledenoj i vetrovitoj zimskoj noći bataljoni su krenuli na zadatak. Međutim, usled nepoznavanja terena i lutanja ni jedna od predviđenih jedinica nije otpočela sa napadom na vreme. Prva i 2. četa 1. bataljona 6. brigade prešle su u napad tek u 0,30 časa 29. januara i posle kraćih okršaja proterale neprijateljske straže sa ivice sela, a zatim su pretresale zauzeti deo sela. Tom prilikom zaplenjen je 1 pištolj, 2 para vojničkog odela, 1 šinjel i 3 para vojničkih cipela.

Napad se vrlo sporo i uz velike gubitke odvijao i kod bataljona 4. brigade koji su nešto ranije počeli sa napadom i na sebe privukli vatru i protivnapad neprijateljskih snaga. Tada je štab 4. brigade doneo odluku da se borbe obustave i da se jedinice povuku u rejon sela Batrovci, a 6. brigada u rejon Žderićev salaš. Istina u ovoj akciji jedinice 6. brigade nisu imale gubitaka, ali su se u izvršavanju zadataka ponovile slične greške iz onih prvih akcija na Soljane i Vrbanju.²¹

Glavni štab Vojvodine naredio je štabu 4. brigade da u sadejstvu sa štabovima 6. brigade i 2. sremskog odreda likvidira dobro utvrđeno neprijateljsko uporište u selu Moroviću, čiji je položaj u ovom jugozapadnom delu Srema predstavljao neku vrstu ključa za ulazak u Bosutske šume. U topografskom pogledu Morović čine dva dela: istočni do reke Bosuta i zapadni između Bosuta i Spačve. To je neprijatelju pružalo povoljne uslove za organizaciju kružne uporne odbrane. Ali je Morović u planovima neprijatelja bio ne samo važna tačka na železničkoj komunikaciji Šid — Bijeljina, već i oslonac za preduzimanje većih ofanzivnih akcija protiv naših jedinica na ovom terenu.

²¹ Arhiv VII, kut. 212, br. reg. 45—1; kut. 40-f, br. reg. 41/7; Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 69.

Posadu su sačinjavali delovi 6. ustaškog bataljona, pripadnici mesne ustaške milicije i domaći Nemci, ukupno oko 200 ljudi.

Neposredno posle kratkog odmora na Zderićevom sa-
lašu u 6. brigadi je izvršena opravka naoružanja, odeće
i obuće. Održane su konferencije u četama i bataljonski
zborovi na kojima je ukazano na slabosti učinjene i u ak-
ciji na selo Nijemce. Štab brigade je pozvao štabove ba-
taljona i u kraćoj usmenoj zapovesti izneo im da brigada
obezbeđuje napad 4. brigade na neprijateljsku posadu u
Moroviću. Napad se izvodi noću 4/5. februara sa početkom
u 20 časova. S obzirom na neposrednu blizinu jakog ne-
prijateljskog garnizona u Sidu i mogućnosti brze interven-
cije predviđeno je jako obezbeđenje: jedan bataljon 4. bri-
gade, 6. vojvođanska brigada i 2. sremski odred. Zato je
štab 6. brigade dao zadatak svom 1. bataljonu da postavi
zasedu 4 km severno od Morovića na severnoj ivici šume
Popova bara — Pogotova, na železničkoj i putnoj komu-
nikaciji Sid — Bijeljina, kota 83. Bataljon je, ojačan di-
verzantskim odeljenjem, po svaku cenu morao da održi
položaj i ne dozvoli neprijatelju prodiranje od Sida u
pravcu Morovića. Ovaj položaj je bataljon zaposeo oko 18
časova i o tome dostavio pismeni izveštaj štabu 4. brigade.

Napad 4. brigade počeo je oko 19 časova jurišem na
spoljne položaje neprijatelja. U prvom naletu likvidirano
je obezbeđenje na reci Bosutu, gde su neprijateljske snage
bile delom pobijene, a delom potisnute u centar sela. U-
brzo su likvidirana obezbeđenja kod mosta na reci Studvi
i kod žandarmerijske kasarne, a zatim je produžen kon-
centričan napad na glavne otporne tačke u mestu. Borba
je trajala čitavu noć. Neprijatelj je pružao žilav otpor, pa
su borci sve češće upotrebljavali bombe za likvidaciju po-
jedinih otpornih tačaka i utvrđenih bunkera. Snažni napa-
di bataljona 4. brigade prisilili su oslabljene neprijatelj-
ske snage u zoru 5. februara oko 7 časova da napuste
Morović. Gubici 4. brigade bih su 8 mrtvih i 13 ranjenih.
Neprijatelj je imao 10 mrtvih, 12 ranjenih i 3 zarobljena.
1. bataljon 6. brigade na mestu obezbeđenja razrušio je
železničku prugu i prekopao cestu, a 4. brigada porušila
je most na Bosutu. Rušenje puge i mosta bilo je odluču-
juće da neprijatelj ponovo ne zauzme Morović. Još istog

dana 5. februara došao je oklopni voz od Sida gde je razrušena pruga i nije mogao dalje. Morović je bio slobodan, ali neprijatelj se nije lako pomirio sa njegovim gubitkom, tako da je sledećih dana i nedelje vršio česte iznenadne napade i pokušavao da ga zauzme.²² Može se zaključiti da je napad na Morović bio dobro organizovan. Pravilna i detaljna procena situacije dovela je štab brigade do pravilne odluke o rasporedu snaga za napad, ali i do odvajanja jačih snaga za obezbeđenje tog napada. Ipak komandovanje u pojedinim fazama borbe nije bilo na potrebnoj visini. U odsudnim momentima nije došla do izražaja ni inicijativa nižih štabova, a naročito kada je neprijatelj bio razbijen i počeo da beži iz Morovića. U tom momentu nije preduzeto gonjenje i uništavanje razbijenih delova.

Neposredno posle oslobođenja Morovića, štab 6. vojvođanske brigade prebacuje svoje jedinice po naređenju Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine u rejone Višnjicevo, Bosut i Morović. U isto vreme štabu brigade stiže obaveštenje Glavnog štaba u kome ga upozorava da je neprijatelj otpočeo novo grupisanje snaga u Sremu, jačine oko jedne divizije sa 40 tenkova. Na osnovu toga naređeno je jedinicama da preduzmu stroge mere predostrožnosti kako bi se isključilo svako iznenađenje. 6. brigada dobila je zadatak da u pomenutom rejonu izradi protivtenkovske prepreke i razvije intenzivno izviđanje i prikupljanje obavestajnih podataka. Kako je 2. sremski odred bio već premoren i iscrpljen obezbeđujući sprovođenje brojnih i glomaznih transporta dobrovoljaca i komore od Fruške gore do Sremske Rače, Glavni štab je naređio štabu 6. brigade da odmah preuzme i ovaj zadatak.²³

U rejonu Morović, Bosut i Višnjicevo 6. brigada se zadržala od 5 do 11. februara i za to vreme — prokopavanjem puteva, rušenjem mostova, zasecanjem i rušenjem drveća, ukopavanjem stubova — zatvorila sve prilaze od pravca Sida, Kuzmina i Kukujevaca. Pošto se već nešto više znalo o namerama neprijateljskih snaga koje su se koncentrisale u Sremu radi intervencije u Mađarskoj, brigada je prišla i sprovođenju transporta iz Fruške gore u

²² Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 29; Arhiv VII, kut. 40-f, br. reg. 43/7; kut. 149-c, br. reg. 5/3.

²³ Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 56.

Bosutske šume. Ona se 11. februara prebacila za Frušku goru i razmestila po bataljonima: 1. bataljon u s. Grgurevci, 2. bataljon u Ležimiru, štab brigade sa prištapskim jedinicama u Starom Divošu. U tim rejonima i u ovakvom rasporedu brigada ostaje sve do 14. februara 1944. godine. Jedinice rade po rasporedu zanimanja, sređuju naoružanje, vrše opravku obuće, odeće, i uvežbavaju se za marševe, borbe u susretu i na obezbeđenju prelaza većih transportata preko komunikacija. Vojna obuka i politička nastava održava se redovno svaki dan.²⁴

Napadi na pustare Principovac i Inocenc

Već 15. februara brigada je dobila zadatak da sprovede jedan veći transport iz sela Divoš do sela Višnjićeva (Grk). Bataljoni se odmah prikupljaju u selu Divoš, odakle oko 18 časova kreću na marš. 1. bataljon, ojačan 1 protivtenkovskom puškom, obezbeđuje sa dve čete, po naređenju štaba brigade, prelaz pruge Beograd — Zagreb između železničke stanice Kuzmin i Kukujevci. 2. bataljon prati i obezbeđuje transport od iznenadnog napada iz neposredne blizine i usmerava njegov tempo i brzinu kretanja. Transport su sačinjavali: nenaoružani borci, veći broj seljačkih kola i tovarnih grla sa hranom i materijalom i veliko stado goveda. Sve je to upućeno za potrebe jedinica 16. divizije.

Tako duga kolona i njeno kretanje nisu se mogli maskirati, pa je neprijatelj otkrio prelaz i otvorio vatru teškim mitraljezom iz bunkera sa železničke stanice Kuzmin. Obezbeđenje je, takođe, odgovorilo mitraljeskom vatrom po neprijatelju. Kada je ceo transport prošao, naišao je oklopni voz. On se vrlo oprezno kretao, osvetljavao okolinu i otvarao vatru u pravcu transporta, koji se uputio prema Višnjićevu.

Po izvršenom zadatku brigada se odmah vraća u Frušku goru i bez odmora izvršava nove zadatke. Štab brigade donosi odluku da prenese težište borbe i akcije na neprijateljske komunikacije i posade na zapadnom delu Fruške

²⁴ Arhiv VII, kut. 212, br. reg. 12—2.

gore i na drumu Sid — Ilok, Ilok — Erdevik, Ilok — Principovac i Inocenc-pustara, gde se neprijatelj dosta slobodno kretao. (U susretima na drumu patrole su se postrojavale i jedna drugoj raportirale o stanju na terenu i pređenom putu). Posle detaljnijeg utvrđivanja pravca kretanja i jačine neprijateljskih patrola, mesta i vremena njihovog susreta, štab brigade je izvršio procenu situacije i doneo odluku da jednom dobro organizovanom zasedom likvidira dve jače patrole gestapovaca. Istovremeno je bilo predviđeno da se rasporedom jedinica u zasedi obezbede takvi uslovi da one odmah pređu u napad i na pustare Principovac i Inocenc i na posadu u selu Sot.²⁵

Prema prikupljenim podacima utvrđeno je da se patrola iz Sida, koja prati poštu za Ilok — jačine 20 gestapovaca i patrola iz Iloka za pustaru Principovac — jačine 30 gestapovaca redovno sretnu oko 16.00 časova u neposrednoj blizini pustare Principovac. Na osnovu toga štab brigade je postavio zadatak štabu 1. bataljona da 18. februara 1944. godine postavi zasedu u 13 časova na putu Sid — Ilok u neposrednoj blizini pustare Principovac. Štab bataljona je proučio zadatak i doneo odluku da svoju 1. četu, ojačanu sa dva puškomitraljeza, postavi u zasedu na pomenutom mestu; 2. četu je rasporedio u blizini pustare Principovac, a 3. četu u blizini pustare Inocenc. Plan štaba 1. bataljona bio je da 1. četa u zasedi pusti patrole neprijatelja da se sretnu i kad počne raportiranje i razmena informacija da otvori snažnu vatru iz celokupnog naoružanja, a potom da izvrši juriš i uništi neprijatelja. 2. i 3. četa dobile su zadatak, čim otpočne napad 1. čete u zasedi, da u isto vreme krenu na juriš i zauzmu pustare Principovac i Inocenc, razoružaju posade i miliciju koja ih obezbeđuje.

Po tom planu 1. bataljon je postavio zasedu i utvrdio pojedinačne zadatke svakog borca. Zaseda je bila dobro maskirana i ostala u najvećoj tajnosti do nailaska neprijateljske patrole iz Iloka jačine oko 30 gestapovaca, a ubrzo i patrola iz Sida oko 20 gestapovaca. Patrole su se sele tačno na mestu gde je bila naša zaseda. Na znak komandanta bataljona otvorena je jednovremena snažna vatra

²⁵ Arhiv VII, kut. 212, broj reg. 25—1/2.

iz celokupnog naoružanja. Iznenaden neprijatelj pokušao je da pruži otpor i da se povuče prema Iloku. Naša 1. četa izvodi juriš na zapaničene patrole pa je u borbi, koja je trajala 30 minuta, neprijatelj imao 10 mrtvih, 6 ranjenih i 7 zarobljenih. Među zarobljenicima bilo je i dva simpatizera NOP-a, pa su odmah pušteni kućama, a 5 su osuđeni na smrt i streljani.

Za to vreme dok je 1. četa vodila borbu u zasedi, 2. četa je zauzela pustaru Principovac a 3. četa Inocenc. Razoružale su straže i zaplenile velike količine stoke, hrane i drugog materijala. Od naoružanja zaplenjeno je 2 puškomitraljeza, 2 poluautomatske puške, 30 raznih pušaka i 3.000 metaka.²⁶ Naši gubici su bili: 1 poginuo i 2 ranjena. Poginuo je Đorđe Radovanović, a ranjeni Branko Bogunović i Radomir Radojčić, borci 3. čete 1. bataljona. Od opreme zaplenjeno je 8 pari čizama, 24 para cipela, 13 vojničkih odela, 5 civilnih odela, 6 džempera, 10 ćebadi, 3 kišne kabanice, 2 kožna kaputa i dr. Pored opreme, zaplenjeno je 73 grla goveda, 70 konja, 30 ovaca, 18.000 kg žita, 54 kg slanine, 75 kg šunke, 27 kg masti, 145 kg luka, 45 kg krompira, 45 kg soli, 25 kg kvasca, 1.400 kutija šibica, 20 l benzina, 75 džakova, 2 kg vune, 50 metara platna, 52 kaiša, 20 kg kože, 12 kg eksera, 200.000 cigareta, 100 kg duvana, 1 radio-aparat, 8 zaprežnih kola, 50 baterijskih lampi, 45.000 kuna i još oko 26 raznih artikala.²⁷

Posle akcije štab brigade je doneo odluku da zadrži za svoje potrebe celokupno zaplenjeno naoružanje i vojničku opremu, a ostali materijal je predat ekonomskom odseku Glavnog štaba Vojvodine. Evakuacija zaplenjene opreme izvršena je odmah, pa su zapaljene sve zgrade i postrojenja na pustarama i zgrada šumske uprave, jer je te objekte neprijatelj koristio za smeštaj svojih posada. Tako je ova dobro organizovana i pravilno postavljena zaseda i uspešno vođena akcija od početka do kraja imala višestruko pozitivan bilans.

Akcije na železničku komunikaciju Vinkovci — Brčko, napad na Vrbanju i Soljane i sadejstvo u napadu 4. brigadi na s. Nijemci i Morović dovelo je neprijatelja u zabunu i neizvesnost o jačini naših snaga koje dejstvuju

²⁶ Arhiv VII, kut. 214, br. reg. 6—1/2.

²⁷ Arhiv VII, kut. 212, br. reg. 23—2/2.

jednovremeno u Bosutskim šumama i u Fruškoj gori. Rezultat svega toga bio je dobro razrađen plan i razvijen ofanzivni duh novoformirane brigade koja je uz velike napore stizala sa jednog terena na drugi i bez odmora i zadržavanja išla odmah u nove napade i akcije.

Jedna susretna borba brigade

Za vreme boravka brigade u rejonu Divoš, Grgurevci i Ležimir, u vremenu od 18. do 22. februara 1944. godine, jedinice su po planu izvodile vojnu i političku nastavu, a štab brigade sa štabovima bataljona i komandama četa razrađivao je zadatak za sprovođenje transporta novih boraca od Divoša do Višnjićeva. 21. februara oko podne dobiveno je obaveštenje iz Calme da će oko 13 časova naići grupa od 50 do 60 gestapovaca iz pravca Calme za Erdevik. Na osnovu kratke procene situacije štab brigade je postavio 2. bataljonu zadatak da hitno posedne položaje na seoskom groblju u Starom Divošu, gde treba da sačeka i uništi pomenutu grupu gestapovaca. Štab bataljona izvršio je izviđanje terena i rasporedio čete u zasedu sa precizno razrađenim planom dejstva i zadatkom svakog automatskog oružja i puške. Određeni su znaci za početak dejstva, za juriš i eventualno gonjenje neprijatelja. Kako do određenog vremena očekivana grupa neprijatelja nije naišla, a bataljon je morao da izvrši sve pripreme da bi u 18 časova krenuo sa transportom za selo Višnjićevo, bataljon se počeo povlačiti iz zasede. U tom momentu je naišla grupa gestapovaca, pa je iznenada došlo do borbe u susretu. Komandant bataljona komandovao je: »U strelce« i tako se razvila žestoka borba. Štab brigade, kada je saznao za iznenadnu borbu na neočekivanom mestu, uputio je u pomoć 2. bataljonu 1. četu 1. bataljona koja je udarila u leđa i bok razbijenom neprijatelju. Uz velike gubitke neprijatelj se počeo povlačiti prema Calmi, izvlačeći svoje mrtve i ranjene. U borbi koja je trajala oko 1 čas i 30 minuta neprijatelj je pretrpeo gubitke od 5 mrtvih i neutvrđen broj ranjenih koje je odneo u Čalmu.²⁸

²⁸ Arhiv VII, kut. 212, br. reg. 25—1/2.

Naši gubici bili su 1 poginuo i 3 ranjena. Poginuo je Srbislav Cirić Aga, komandir 1. čete 1. bataljona, a ranjeni su Nikola Malešević, borac 1. čete 1. bataljona, Georgije Jakovljević, borac 1. čete 2. bataljona i Obren Cerimović, vodni delegat 3. čete 2. bataljona.²⁹

Rezimirajući dejstva 6. vojvođanske brigade u januaru i februaru 1944. godine može se konstatovati da je brigada pokazala vitalnost i manevarsku sposobnost da vrši iznenadne napade i time ozbiljno ugrožava sigurnost neprijateljskih posada na ključnim i osjetljivim mestima na teritoriji Srema. Ometajući neprijatelju snabdevanje i slanje pojačanja u istočnu Bosnu, brigada je uspešno sa dejstvovala jedinicama 16. vojvođanske divizije. Pored svakodnevnih marševa i čestih akcija u teškim zimskim uslovima brigada neprekidno radi na vojno-stručnom i političkom usavršavanju svog ljudstva i jedinica. Kroz intenzivnu vojnu obuku borci i starešine su uvežbavani za borbu u susretu, u naseljenom mestu, borbu sa oklopnim i tenkovskim jedinicama; uvežbavani su bombaši i diverzanti za složena dejstva jedne partizanske brigade u ravnici. Putem političke nastave sistematski se radilo na podizanju političke svesti i razvijanju odgovornosti kod boraca i starešina brigade.³⁰

Napori štaba brigade da naredbama reguliše život brigade, rad i red, obezbeđenje jedinica i vojničke odnose, precizirani su i naredbom štaba brigade od 3. februara 1944. godine. U toj naredbi se reguliše uvođenje dežurstva, propisuju se dužnosti i postupak dežurnih u pojedinim situacijama; postupak sa zaplenjenim oružjem i opremom; daje se uputstvo za dostavljanje redovnih i vanrednih izveštaja; određuju se zadaci saniteta i intendanture, itd.³¹

Iz svega toga se može zaključiti da štab brigade čini napore da brigada dobije od početka lik i fizionomiju jedne vojnički organizovane jedinice koja funkcioniše kao kompletan mehanizam sa organima koji obezbeđuju celokupan život i dejstva brigade. Propusti štaba brigade i potčinjenih štabova, komandi i jedinica u planiranju, rukovođe-

²⁰ Arhiv VII, kut. 214, br. reg. 6—1/2.

⁹⁰ Arhiv VII, kut. 212, br. reg. 12—2; kut. 212, br. reg. 44—1.

" Arhiv VII, kut. 214, br. reg. 27—1.

nju i samom toku akcije na Vrbanju i Soljane bili su primer i pouka nevešto planiranog i slabo vođenog napada jedne još neuvežbane jedinice. Ali su i zajedničke akcije sa 4. vojvođanskom brigadom (s. Nijemci i Morović) istakle slične greške. Organizacija sprovođenja transporta preko železničkih komunikacija i između velikih neprijateljskih uporišta pokazala je izvestan napredak u planiranju, razradi i izvođenju zadataka. Akcija na neprijateljske patrole na drumu Sid — Ilok došla je kao rezultat visokog zalaganja štaba brigade da prikupe potpune i tačne podatke o neprijatelju, uspešno izvedenih materijalno-tehničkih i moralno-političkih priprema od strane štabova brigade i bataljona i pravilnog rada komandi četa. Borba u susretu kod Starog Divoša potvrdila je sposobnost štaba brigade da brzo upotrebi slobodne jedinice radi udara u bok i pozadinu neprijatelja i s njima da preduzme gonjenje njihovih delova. To govori da se u svakoj novoj akciji brigade oseća postepeni napredak. Konačan bilans ovih akcija brigade za nepunih mesec i po dana njenog postojanja bio je sledeći: napadnuto je 6 neprijateljskih posada u naseljenim mestima, postavljeno više uspešnih zaseda, u kojima je ubijeno 25, ranjeno 13 i zarobljeno 10 neprijateljskih vojnika, zaplenjene znatne količine naoružanja i materijala.